

Socialklass och attityderna till nedskärningar i välfärdssystemet i Finland

HELENA BLOMBERG, CHRISTIAN KROLL,
SAKARI SUOMINEN, HANS HELENIUS
Socialpolitiska institutionen, Åbo Akademi

1. Inledning

Välfärdsstaten har under 1990-talet utsatts för de kanske största utmaningarna någonsin, bland annat beroende på den ekonomiska recession som drabbade många länder. Trots att det antagits att den ekonomiska situationen i samhället påverkar befolkningens attityder (jfr Sihvo och Uusitalo 1995), har mera ingående studier om attityderna till välfärdspolitiken under de förändrade förhållandena varit förvånansvärt ovanliga. I denna artikel granskas, med utgångspunkt från situationen i Finland och i ett socialklassperspektiv, allmänhetens attityder till nedskärningar i sociala förmåner och tjänster. Frågan är intressant på flera sätt. Är det så att olika klasser kan tänka sig att skära i olika delar av välfärdssystemet, och hur kan i så fall skillnaderna förklaras? Hur homogena är klasserna i sina attityder? Hur skall man se på attityderna och deras betydelse mot bakgrund av den idag bedrivna nedskärningspolitiken?

Den finländska välfärdsstaten utvecklades relativt sent och Finland påverkades inte av lågkonjunkturen på 1980-talet i samma utsträckning som till exempel de övriga nordiska länderna. Dessa faktorer bidrog till att det inom det politiska etablissemanget i Finland rådde en relativt stor enighet om det önskvärda i att kontinuerligt fortsätta de socialpolitiska reformerna ända tills de ekonomiska konjunkturen snabbt försämrades i början av 1990-talet (jfr Pöntinen och Uusitalo 1986; 1988; Allardt et al 1992). Denna linje omfattades, enligt attityd- och opinionsundersökningar, även av en majoritet av befolkningen. Många av undersökningarna från denna tid gällde dock främst inställningen till utbyggnadstakten av välfärdssystemet, och inte direkt attityderna till eventuella nedskärningar (jfr Pöntinen och Uusitalo 1986). Eftersom det visat sig att det förekommer stora variationer i attityderna beroende på vilken aspekt eller dimension av välfärdsstaten man frågar efter (Andersen 1995; Sihvo och Uusitalo 1993; Svallfors 1989) är det osäkert i vilken utsträckning resultaten kan antas gälla även i den nuvarande situationen, i synnerhet vad beträffar attitydvariationer mellan olika befolkningsgrupper. De få tillgängliga resultaten gällande nedskärningar visar endast att en stor majoritet av befolkningen anser att statens besparingar inte borde drabba välfärdssystemet utan istället andra utgiftsområden. Tvärtom anser majoriteten av befolkningen att mera skattemedel än för tillfället borde användas på välfärdssystemets olika delområden (jfr Sihvo 1994).

De flesta befintliga undersökningar gällande attityderna till välfärdsstaten har samtidigt begränsat sig till att urskilja de viktigaste determinanterna för

attitydvariationer och deras "självständiga" förklaringskraft, varvid socialklass oftast har visat sig vara den mest signifikanta enskilda determinanten (jfr Pöntinen och Uusitalo 1988,2). När det gäller socialklass har man alltså undersökt omfattningen av attitydvariationerna mellan socialklasserna, och dessas relativa betydelse i förhållande till inverkan av andra variabler. De olika samhällsklasserna är dock stora och heterogena, och det skulle därför vara motiverat att noggrannare undersöka variationerna mellan olika grupper inom socialklasserna. Detta i synnerhet eftersom det speciellt inom medelklassen förekommer stora skillnader mellan olika yrkesgrupper, sektorer och branscher och även vad beträffar positionen i organisationshierarkin, vilket har antagits inverka på attityderna till socialpolitiken i betydande utsträckning (Ervasti 1994, 277). Även om man gör en distinktion mellan högre och lägre tjänstemän (jfr Statistikcentralens klassificering, Sosioekonomisen. . . , 1989, 18) torde grupperna bli heterogena, exempelvis vad utbildning och inkomst beträffar. En ytterligare intressant faktor av betydelse för frågeställningen ovan, är den sociala mobilitetens, och därmed socialklasstillhörighetens inverkan på attityderna under uppväxttiden (jfr Andersen 1982). Därmed aktualiseras även mera allmänt frågan om varför attityderna vanligen varierar klassvis, eller med andra ord vad socialklasstillhörigheten egentligen återspeglar. Är det i första hand egenintressen eller mera normativa föreställningar som är avgörande? Bildas de avgörande normativa uppfattningarna under uppväxttiden eller i vuxen ålder, exempelvis på arbetsplatsen, eller genom politisk eller facklig aktivitet?

För att närmare försöka utreda dessa frågor, kommer vi i denna artikel att försöka bilda oss en uppfattning om:

- Vilka befolkningens attityder är till nedskärningar i tre centrala typer av sociala förmåner, nämligen generella tjänster, generella transfereringar och inkomstrelaterade socialförmåner

- Om socialklass är en viktig determinant för attitydvariationer gällande nedskärningar i dessa, samt

- I vilka determinanter man kan urskilja variationer mellan grupper inom de olika klasserna, och vad dessa variationer kunde tänkas indikera

2. Socialklass som determinant för attityderna till välfärdspolitiken

I detta avsnitt kommer frågan om hur och av vilka orsaker socialklasstillhörigheten i tidigare undersökningar har antagits inverka på attityderna att diskuteras. I samband med detta behandlas även övriga determinanter som ansetts utgöra aspekter av klasstillhörigheten.

En vanlig utgångspunkt i attitydundersökningar har varit att man i främsta hand sett välfärdssystemet som ett instrument för redistribution och för att uppnå större jämlikhet i samhället (Andersen 1993, 25). Man har då utgått ifrån att individer tillhörande olika klasser på grund av olika reproduktions-

villkor skulle ha olika stort (ekonomiskt egen-) *intresse* av socialpolitiska åtgärder och program (jfr Andersen 1982, 176). Klass har då ofta ansetts vara av betydelse bland annat genom att olika klasstillhörighet ger upphov till olika inkomstnivå (jfr ex Kangas, 1992, 42); arbetare (med lägre inkomster) har större intresse av redistribution genom statliga socialpolitiska åtgärder (jfr även Giddens 1981, 109). Utbildning igen har antagits kunna utgöra en viktig faktor i klasstrukturingsprocessen. Ökad kvalifikation leder även till en benägenhet att slå vakt om uppnådda fördelar (jfr Jonsson 1988, 67-103).

Även Pöntinen och Uusitalo (1988,2) anser att klasskillnader i attityder bör tolkas i termer av intressen. De kombinerar klassansatsen med Gilljams och Nilssons (1985) indelning av intressen i ett konsument-, betalnings-, respektive anställningsperspektiv, och nämner arbetarklassen som exempel på en grupp som konsumerar mera offentlig service och erhåller transfereringar i större utsträckning än övriga grupper. Detta ger alltså arbetarklassen ett större intresse av att stödja välfärdsstaten. De högre klasserna skulle betrakta välfärdsstaten främst ur ett skattebetalningsperspektiv, vilket gör dem mera kritiskt inställda än de lägre klasserna. Skillnaderna sägs ändå kunna försvagas av det faktum att klasstrukturen över tid förefaller genomgå en förändring genom framväxten av en ny (ofta offentligt anställd och därmed välfärdsstatspositiv) medelklass, parallellt med en numerär minskning av den gamla urbana medelklassen och bland jordbrukarna, vilka varit mera välfärdsstatsnegativa (jfr Andersen 1982).

Pöntinens och Uusitalos framställning verkar ändå att avvika från Gilljams och Nilssons (1985, 124-131) egen syn på de tre intresseperspektiven eftersom de inte ställer perspektiven i relation till klass. Andersen (1993) särskiljer utifrån Gilljam och Nilsson (ibid) fyra egenintresseperspektiv, (skatte)betalnings-, anställnings-, (bidrags)beroende- och (service)konsumtionsperspektiven. Till skillnad från de nämnda intresseperspektiven skulle socialklass inte primärt återspegla omedelbara (ekonomiska) egenintressen, utan istället främst resultera i att man omfattar en viss livsstil definierad som en kombination av olika, varandra ömsesidigt stärkande sedvänjor och värderingar (ibid, 27,38).

Samhällsklassernas inställning till välfärdspolitiken skulle med andra ord främst vara beroende av i vilken mån olika socialpolitiska förmåner och tjänster bidrar till att bevara respektive klass rådande livsstil i olika skeden och situationer i livet. Välfärdsstatens främsta uppgift idag skulle alltså inte vara att medverka till större jämlikhet och redistribution, utan att garantera de lönearbetande klassernas livsstil. Också nu är det arbetarklassen som är mest beroende av välfärdsstaten som garant för sin livsstil, trots att också de lönearbetande lägre-, och i viss mån också de högre tjänstemännens livsstilar är beroende av de tjänster och förmåner välfärdsstaten erbjuder (ibid, jfr även Marklund 1982, 112-139).¹

Även om Andersen i sin operationalisering av livsstilsbegreppet förefaller att ge det en relativt intresserelaterad karaktär, och att se intressebegreppet snävare än vissa andra forskare (jfr ex Svallfors 1989), är distinktionen mellan egenintressen och livsstil teoretiskt intressant, när inställningen till för-

måner bortom en grupps omedelbara egenintresse skall förklaras. Förklaringsansatsen breddas nämligen per definition till att omfatta även normativa faktorerets betydelse för attityderna. På detta sätt erbjuds alltså en möjlighet att skilja mellan normativa faktorer och mera objektivt påverkbara ekonomiska egenintressen (jfr även Wildavsky, 1987). Samtidigt vidgar synsättet även synen på välfärdsstatens roll i olika samhällsgrupper.

Normativa föreställningars betydelse som aspekter av klasstillhörigheten har blivit allt mera uppmärksammade i och med att man börjat inse begränsningarna i en fokusering på egenintresset. Bland andra Suhonen (1988, 106) och Svallfors (1989, 71) anser att gemensamma levnadsvillkor och erfarenheter skapar en klassidentitet eller klasskultur, präglad av vissa *värderingar* baserade på individens syn gällande klassernas existens, de olika klassernas position i samhället, den egna klassens intressen och intressekonflikter mellan samhällsklasserna. Vilka dessa klassspecifika värderingar är och hur de påverkar attityderna till socialpolitiska förmåner är däremot mindre utforskat. Man har till exempel antagit, att småborgarskapet traditionellt präglats av en individualistisk "självhjälpsideologi", som skulle leda till ett lägre understöd för välfärdsstaten. Arbetarklassen skulle vara präglad av kollektiva eller solidariska värderingar om gemensamt ansvar vilket skulle påverka attityderna till offentliga välfärdspolitiska åtgärder i positiv riktning (jfr ex Andersen 1982, 177-178, 186-190). En förklaring till uppkomsten av sådana värderingsskillnader är att arbetarklassmiljön inte har erbjudit möjligheter till personlig karriär och att detta tillsammans med ogynsamma levnadsvillkor har tvingat arbetarna till kollektiv handling för högre löner och bättre arbetsvillkor, något som kräver enhet och solidaritet. I motsats till vad fallet är i arbetarklassen har man inom medelklasserna traditionellt haft goda avancemangsmöjligheter, vilket betytt att man snarare kunnat uppnå bättre levnadsförhållanden genom individuella strävanden än genom kollektiv handling (Åberg 1979, 256).

När internaliserar då individen sådana värderingar som kan bidra till att forma en viss klassmedvetenhet, och vilka yttre faktorer har den största betydelsen? När det gäller värderingsformationen har socialisationsteorin spelat en viktig roll. En person antas influeras av värderingarna som varit förhärskande i den grupp han vuxit upp i (primär socialisation), i den grupp han själv tillhör (sekundär socialisation), och i den grupp han eventuellt antar att han kommer att tillhöra i framtiden (anticipatorisk socialisation). (jfr Åberg 1979, 257; Goldthorpe 1987; Lysgaard 1961, i Svallfors 1989, 76). Därmed blir inverkan av den sociala mobiliteten och dess effekter på värderings- och attitydstruktureringarna intressanta.

Primärsocialisationens betydelse har i tidigare undersökningar uppmärksammats främst genom att man intresserat sig för inverkan av klassbakgrund och klassbiografi. Gällande attityderna till välfärdspolitiken har man följaktligen antagit att föräldrarnas, och då vanligen faderns, klasstillhörighet vid sidan av den egna klasstillhörigheten kunde vara en viktig determinant (Svallfors 1989, 76; jfr även Wright 1989, 21-22). Antagandet stärks av att det empiriskt visats att klassbundna värderingar internaliserats bäst av dem som

konfronterats med dessa värderingar i unga år i samband med den allmänna socialisationsprocessen (Blom, 1967 i Suhonen 1988, 106). Exempelvis personer som tillhör medelklassen men som har arbetarklassbakgrund skulle alltså uppvisa mera arbetarklassbetonade (dvs välfärdsstatspositiva) värderingar än övriga i medelklassen. Den andra vanliga riktningen gällande social rörlighet har varit från jordbrukare till arbetare (jfr Åberg 1979), som alltså kunde förväntas leda till mindre arbetarklassbetonade attityder jämfört med arbetare med arbetarklassbakgrund.

Även sekundärsocialisationen, exempelvis på arbetsplatsen, genom utbildning, politiskt engagemang etc. (Andersen 1982) och för kvinnor även makens socialklasstillhörighet (ex Erikson och Goldthorpe 1992; Wright 1989), har ansetts vara av stor betydelse för klassidentitet och därmed attitydstruktureringar.

Varierande teorier har framförts angående medelklassen, vilka gör gällande att den uppåtgående sociala mobiliteten, förstärkt av de strukturella förändringarna i samhället, leder till att främst yngre personer tillhörande den expanderande "nya" medelklassen kommer att omfatta "karriär-ideologin". Som en följd av sekundärsocialisationen och de förändrade levnadsförhållandena och nya karriärmöjligheterna skulle de därmed även inta en kritisk attityd till dagens offentliga sociala förmåner och service (jfr ex Wilensky 1975). Enligt denna syn tillmäts klassbakgrunden inte någon större betydelse för den egna klassidentiteten och attitydstruktureringarna, i alla fall för dem som tillhör medelklassen.

Många olika och mycket varierande determinanter har alltså av olika forskare och i olika sammanhang ansetts utgöra aspekter av klasstillhörigheten. Samtidigt har många av dessa determinanter var för sig antagits ha vissa effekter för attitydstruktureringarna. Så har till exempel inkomst, utbildning, anställningssektor och bostättningsort antagits, av antingen intresse- eller värderingsmässiga skäl, kunna ge upphov till attitydvariationer oberoende av klass (Svallfors 1989, 1993; Andersen 1982; Hoel och Knutsen 1989; Taylor-Gooby 1991; Allardt et al. 1992; Sihvo och Uusitalo 1993).

Dessutom har vissa övriga icke klassbundna determinanter antagits, och även konstaterats vara av betydelse för attitydvariationer. Könstillhörigheten har antagits vara av stor betydelse för inställningen till välfärdsstaten dels av mera intresserelaterade och dels av mera normativt betonade orsaker; kvinnor har genom det offentliga fått större självständighet både genom den erbjudna servicen och anställning inom den offentliga sektorn, men kvinnor värderar också inlevelse och medkänsla med andra högre än män. (Jfr ex Hoel och Knutsen 1989; Svallfors 1989, 84; Sihvo och Uusitalo 1993, 27). Även åldersvariabeln har visat sig vara av betydelse för attitydvariationer; dels har man antagit att olika åldersklassers värderingar och livserfarenheter varierar (ex Inglehart 1977, 1990; Blomberg och Kroll 1995a,b), och dels har man antagit att olika livsskedan ger upphov till olika stort intresse av välfärds-politiska tjänster och förmåner (Sihvo och Uusitalo 1993, 27).

3. Attityderna till nedskärningar i olika typer av förmåner

I denna artikel har vi valt att analysera olika socialklassers attityder till nedskärningar på tre index bestående av centrala typer av socialpolitiska förmåner, nämligen tjänster, inkomstrelaterade socialförsäkringar och generella transfereringar. Därtill utreds även i vilken utsträckning och enligt vilka skiljelinjer attityderna varierar på de tre indexen inom olika samhällsklasser. Avsikten är att inom varje socialklass kontrollera attitydvariationer enligt vissa indikatorer på ekonomiska egenintressen respektive mera normativa föreställningar, för att få kunskap om de olika klassernas homogenitet och orsakerna till variationerna inom de olika klasserna.

Innan vi går över till att granska attitydvariationerna bör implikationerna av valet av undersökningsdimension diskuteras. I tidigare undersökningar har nämligen konstaterats att de uppmätta attityderna i stor utsträckning beror på vilka av välfärdsstatens dimensioner man inkluderar. Attityderna mellan olika dimensioner varierar också ofta mera än attityderna mellan klasser på en dimension (jfr Svallfors 1989, 119; Sihvo och Uusitalo 1993, 9). Hur förhåller sig då en fråga om nedskärningar i de offentliga socialutgifterna till tidigare undersökta dimensioner av välfärdsstaten? Av tidigare undersökta dimensioner torde den så kallade finansieringsdimensionen (jfr Sihvo och Uusitalo 1993, 9-13, 93-94), ha de flesta beröringspunkterna med nedskärningsfrågor. Dimensionen har ofta operationaliserats som villigheten att tilldela antingen välfärdssystemet eller dess delar mera eller mindre skattemedel än för tillfället. Detta torde dock i högre grad sammankopplas med skattebetalning i allmänhet än frågan om man kunde tänka sig att staten skall minska sina utgifter genom inskränkningar i olika delar av välfärdssystemet.

Även gällande attityderna till olika typer av förmåner kan man vänta sig variationer (jfr ex Taylor-Gooby 1985; 28-29). Stödet har exempelvis visat sig vara större för generella förmåner än för selektiva. Även förmånens målgrupp är av betydelse; största stödet får förmåner riktade till gamla, sjuka, invalider och barn (jfr ex Sihvo 1990, 73).

Istället för att undersöka inställningen gällande förmåner riktade till vissa grupper, vilket varit det kanske vanligaste tillvägagångssättet, har vi valt att utgå ifrån, grovt sett, de olika förmånernas typ. Genom att konstruera index på basen av service, inkomstrelaterade och generella förmåner riktade till olika mottagargrupper, är avsikten att se hurudan den mera principiella inställningen till nedskärningarna i de olika typerna av förmåner varierar mellan och inom olika klasser.²

4. Använda index, material och analysmetod

I tjänsteindexet inkluderades frågor om beredvilligheten att göra nedskärningar i tre centrala offentliga serviceformer, nämligen hälsovård, barndagvård och åldringsvård. Man har antagit att arbetarklassen, som har en svagare position

på arbetsmarknaden³ än övriga grupper, är mera beroende av statlig service än medelklasserna och de utanför lönearbetet stående jordbrukarna och företagarna. Eftersom serviceformerna är redistributiva då de i huvudsak är finansierade genom skatter och/eller bruksavgifter som är beroende av användarens inkomster, förväntas låginkomsttagargrupperna, som ofta tillhör arbetarklassen, ha ett större intresse av offentlig social service än medelklasserna. Framför allt har man antagit att den övre medelklassen ställer sig kritisk till offentliga tjänster, eftersom högre tjänstemän i större utsträckning ser sig som finansärer av servicen samtidigt som dessa nödvändigtvis inte är tillfredsställda med den offentliga servicens kvalitet (jfr ex Ervasti 1994, 276-277). Å andra sidan kunde man även anta att medelklasserna, även de som inte arbetar inom den offentliga sektorn, i viss utsträckning skulle vara beroende av offentlig service för att upprätthålla sin livsstil (Andersen 1993).

Det andra indexet, sammansatt av attityderna till nedskärningar i arbetspensioner, sjukförsäkringar och arbetslöshetsersättningar, konstruerades för att representera inkomstrelaterade förmåner, för vilkas del man eventuellt kunde förvänta sig andra skiljelinjer i attityderna än gällande serviceindexet. Man har antagit, att högre tjänstemän (höginkomsttagare) skulle vara ovilliga att göra nedskärningar av arbetspensioner, eftersom det troligen främst skulle drabba deras personliga pensioner (jfr Kangas 1992, 43). Detsamma torde även kunna antas gälla indexets två övriga komponenter. De högre tjänstemännens mindre risk att förlora sitt arbete kan dock tänkas influera deras attityder till arbetslöshetsskyddet (jfr Baldwin 1990).

I det tredje indexet inkluderades frågor om två generella transfereringar, nämligen folkpensioner och barnbidrag.⁴ Ur ett intresseperspektiv kunde man eventuellt förvänta sig att jordbrukare och övriga företagare, för vilka dessa förmåner kunde vara av större ekonomisk betydelse, skulle stödja dessa i större utsträckning än övriga grupper.

Ur ett normativt perspektiv kunde man förvänta sig att klasstillhörigheten skulle återspegla sig som klassspecifika skillnader på samtliga index. På motsvarande sätt kunde man även förvänta sig att respondenter med föräldrar tillhörande en annan klass än de själva kan uppvisa spår av deras värderingar på samtliga index.

Ytterligare en aspekt beträffande operationaliseringen bör noteras. Eftersom vi i artikeln valt att fokusera på stödet för det nuvarande offentliga välfärdssystemet, har vi i samband med operationaliseringen försökt identifiera de grupper som s a s "starkast" försvarar välfärdsstatliga förmåner och tjänster i sin nuvarande omfattning. De index som här används är således avsedda att urskilja två grupper; å ena sidan respondenter som motsätter sig nedskärningar i *samtliga* (uppräknade) social- och hälsovårdstjänster, inkomstrelaterade respektive generella förmåner, och å andra sidan övriga respondenter. Korrelationerna mellan indexens olika delkomponenter varierar mellan ca. 0.30 och 0.45 vad gäller indexen för inkomstrelaterade transfereringar samt sociala tjänster ($p \leq 0.0001$). Korrelationen mellan de två delkomponenter som ingår i indexet för generella förmåner är 0.14 ($p \leq 0.0001$).

Resultaten baserar sig på en del av materialet i en uppföljande nationell postenkät om välbefinnande, hälsa och välfärdsrelaterade attityder utförd vid socialpolitiska institutionen vid Åbo Akademi. Undersökningens första fas genomfördes hösten 1989. Urvalet, representativt med avseende på de centrala socio-demografiska bakgrundsfaktorererna i Finland, bestod då av 5000 personer i åldern 15–64 år. En uppföljande undersökning utfördes vintern 1993–1994. Sammanlagt besvarades enkäten av 2 291 av de 2 450 personer som potentiellt sett kunde nås efter 4 år (svarsprocent 93,5).⁵ Artikelns analyser omfattar dock endast yrkesaktiva respondenter som uppgivit socialklass-tillhörighet (i form av yrke), sammanlagt 1178 respondenter.

I analyserna för hela detta material har vi, förutom den centrala variabeln socialklass, även inkluderat kön, utbildning, klassursprung, inkomst⁶ och ålder⁷ (för respektive variabels indelning, se tabellerna 2 och 3). Variabeln som mäter respondentens egen socialklass är baserad på finska Statistikcentralens officiella klassificering (Sosioekonomisen aseman..1989) som särskiljer mellan olika socio-ekonomiska klasser på basen av yrke. Klassificeringen skiljer mellan företagare (inklusive jordbrukare), högre tjänstemän, lägre tjänstemän och arbetare. Variabeln som mäter faderns socialklass följer samma indelning, men i analyserna har högre och lägre tjänstemän sammanslagits till en klass eftersom antalet respondenter vilkas fäder är/har varit högre tjänstemän är tämligen begränsat. Eftersom de flesta respondenter med företagarfäder kommer från jordbrukarhem talar vi i den fortsatta framställningen om "jordbrukarbakgrund".

När det gäller analyser av attitydskillnader inom socialklasserna prövas inverkan av kön, ålder, inkomst, utbildning⁸ och klassursprung. Vidare undersöks betydelsen av ett antal andra bestämningar. Variabeln "facklig aktivitet" baserar sig på en fråga om respondenten deltagit i en fackförenings eller arbetsmarknadsorganisations möten under de senaste 6 månaderna. "Bosättningsortens urbaniseringsgrad" baserar sig på en fråga om respondentens hemkommun; svaren har sedan sammanslagits i tre klasser i enlighet med Statistikcentralens kommuntypklassificering som särskiljer mellan läns-huvudstad, annan stad samt annan kommun. Vi har även inkluderat "sektors-tillhörighet" som i detta fall skiljer mellan personer som arbetar med olika "typer" av arbetsuppgifter; undervisning, planering, etc.

I de statistiska analyserna är den förklarade variabeln dikotom, och skiljer mellan respondenter som ställer sig negativa respektive positiva till nedskärningar på indexen. Förekomsten av eventuella signifikanta samband mellan variabler testas med hjälp av multivariata logistiska regressionsmodeller. Genom att i modellerna studera flera förklarande variabler samtidigt strävas efter att evaluera de olika förklarande variabelernas respektive självständiga förklaringskraft. Om den förklarande variabeln är statistiskt signifikant, kvantifieras dess betydelse genom att kalkylera oddsen (eng. 'odds ratio') och 95% konfidensintervall för desamma. Som signifikansgräns sattes p-värdet 0,05. De utförda analyserna har utförts med SAS statistiska programpaket (SAS Inc. 1990).

5. Socialklass och attityderna till nedskärningar

Inledningsvis presenteras attityder till nedskärningar i olika sociala förmåner och tjänster. Siffrorna visar andelen yrkesaktiva respondenter som motsätter sig nedskärningar, dvs personer som ringat in svarsalternativet ”nej, inte alls” på frågan ”Ifall staten planerar att minska de offentliga socialutgifterna, anser Ni att detta då kunde förverkligas genom att göra nedskärningar i följande stödformer/tjänster?”. De två övriga svarsalternativen var ”ja, i någon mån” och ”ja, i stor utsträckning”.

Resultaten i tabell 1 har flere likheter med resultat från tidigare attitydundersökningar (se ex Allardt et al 1992; Sihvo 1994). Sociala transfereringar, förmåner och tjänster har sammantaget ett starkt stöd bland befolkningen och förespråkarna för nedskärningar är tämligen få. Störst är motståndet mot nedskärningar av barnbidrag, folkpensioner, åldringsvårdstjänster och sjukförsäkring. Oftast kan respondenterna tänka sig att godkänna nedskärningar i dagvårdstjänster och arbetspensioner.

Tabell 1. Andel yrkesaktiva respondenter (i procent) som motsätter sig nedskärningar i sociala förmåner och tjänster.

Ifall staten planerar att minska de offentliga socialutgifterna, anser Ni att detta kunde förverkligas genom att göra nedskärningar i följande stödformer/tjänster?	%
Barnbidrag och andra familjerelaterade understöd	76
Arbetslöshetsersättningar	62
Folkpensioner	86
Arbetspensioner	57
Sjukförsäkringsskyddet	73
Socialbidrag*	61
Daghem/dagvårdstjänster	61
Hälso- och sjukvårdstjänster	67
Åldringsvårdstjänster	85

N = 1178

*) Behovsprövad stödform; ingår ej i den fortsatta analysen.

I tabell 2 har de enskilda frågorna slagits samman till de tre separata index som presenterades i förra kapitlet. Resultaten visar på tydliga skillnader dels i motståndet mot nedskärningar på de olika indexen överlag, och dels även mellan olika grupper på indexen. Motståndet är starkast beträffande nedskärningar i generella förmåner, och svagast vad gäller de inkomstrelaterade förmånerna.

Att välfärdsstatens främsta försvarare i nedskärningsfrågor finns bland låg- och medelinkomsttagare och personer med lägre utbildning är föga förvånande; resultaten motsvarar väl resultat från undersökningar som fokuserat

på andra finansieringsrelaterade frågor, såsom attityderna till utbyggnadstakten av välfärdssystemet. Något mera förvånande är att detta gäller alla studerade index, även indexet för inkomstrelaterade förmåner. En kontrollanalys (ej redovisad) visar vidare att detta gäller för indexets samtliga delkomponenter.

Tabell 2. Olika befolkningsgruppers attityder till nedskärningar. Andel (i procent) av respondenter som motsätter sig nedskärningar i inkomstrelaterade förmåner, tjänster samt generella förmåner.

	Ink. rel förm. %	Tjänster %	Gener. förm. %	(n)
<i>Kön:</i>				
män	35	43	66	(498)
kvinnor	45	54	69	(629)
<i>Socialklass:</i>				
företagare	23	37	588	(151)
högre tj.män	24	34	62	(228)
lägre tj.män	43	52	69	(440)
arbetare	58	60	75	(332)
<i>Inkomst:</i>				
<13000 mk	24	33	63	(258)
9001-1300 mk	42	54	72	(384)
<9000 mk	49	51	68	(496)
<i>Utbildning:</i>				
högskoleexamen	20	32	59	(142)
institututbildning	29	42	62	(331)
yrkeskurs/-skola	48	55	73	(476)
saknar yrkesutb.	56	58	73	(190)
<i>Klassursprung:</i>				
jordbrukarbakgr.	34	45	62	(410)
tjänstemannabakgr.	33	44	66	(257)
arbetarbakgr.	50	54	76	(428)
<i>Ålder:</i>				
39-58 år	41	47	64	(664)
19-38 år	40	52	73	(465)

N = 1178

De olika socialklassernas attitydmönster påvisar att arbetare och lägre tjänstemän uppger det starkaste motståndet mot nedskärningar. Högre tjänstemän och företagare uppvisar i sin tur ett sinsemellan relativt liknande attitydmönster. Båda klasserna godkänner klart oftare nedskärningar på samtliga index.

Tabell 2 visar även att kvinnor oftare än män motsätter sig nedskärningar på samtliga index. Vad beträffar betydelsen av klassursprung för attitydstruktureringar kan noteras att respondenter vilkas fäder varit arbetare tenderar att motsätta sig nedskärningar i större utsträckning än de som är jordbrukar- eller tjänstemannabarn. De största åldersskillnaderna igen finns i synen på generella förmåner där yngre oftare än äldre motsätter sig nedskärningar.

Kvarstår då skillnaderna mellan olika grupper när andra faktorer beaktas, eller är resultaten i tabell 2 en effekt av bakomliggande variablers inverkan? På basen av analyserna i tabell 3 visar sig varje inkluderad variabel vara av betydelse för attitydvariationerna, åtminstone på något index. Kvinnor, respondenter från låg- eller medelinkomsttagarhushåll, lägre utbildade (icke yrkesutbildade, yrkesskoleutbildade), arbetare och respondenter med arbetarklassbakgrund uppvisar fortsättningsvis generellt sett det största motståndet mot nedskärningar. Attitydskillnader beroende på ålder återfinns bara gällande synen på generella förmåner. Vid en analys (ej redovisad) av de två förmåner som bildar indexet kan man notera att yngre respondenter försvarar både barnbidrag och folkpensioner, medan äldre oftare anser att det kunde gå att skära i barnbidrag än i folkpensioner. Detta faktum kunde tänkas sammanhänga såväl med att yngre har ett "kommande" intresse av folkpensioner som med att yngre även kan uppfatta det som "fel" att föreslå nedskärningar i förmåner riktade mot äldrebefolkningens ekonomiska trygghet.

Tabell 3. Samband mellan kön, ålder, inkomst, utbildning, klass, klassursprung och attitydindex enligt logistiska regressionsanalyser. Oddsen uttrycker respektive grupperns odds för att motsätta sig nedskärningar i alla förmåner i förhållande till referensgruppen (odds = 1.0).

	Ink. rel förm.	Tjänster	Gener. förm.
Kön:	<0.001	<0.001	0.083
män	1.0	1.0	–
kvinnor	1.8*	1.8*	–
Socialklass:	<0.001	0.004	0.103
företagare	1.0	1.0	–
högre tj.män	2.3*	1.2	–
lägre tj.män	2.5*	1.5	–
arbetare	4.2*	2.2*	–
Inkomst:	0.009	0.002	0.149
<13000 mk	1.0	1.0	–
9001–1300 mk	1.5*	1.9*	–
<9000 mk	1.8*	1.5*	–
Utbildning:	<0.001	0.076	0.009
högskoleexamen	1.0	–	1.0
institututbildning	1.2	–	1.1
yrkeskurs/-skola	2.4*	–	1.9*
saknar yrkesutb.	3.3*	–	2.1*
Klassursprung:	0.001	0.184	<0.001
jordbrukarbakgr.	1.0	–	1.0
tjänstemannabakgr.	1.3	–	1.3
arbetarbakgr.	1.8*	–	1.9*
Ålder:	0.261	0.381	0.004
39–58 år	–	–	1.0
19–38 år	–	–	1.5*

* = p <0.05

Socialklass är fortsättningsvis av betydelse för variationer på indexen för inkomstrelaterade förmåner och tjänster, men skillnaderna mellan grupperna förändras då man kontrollerar dessa med avseende på olika centrala bakgrundsvariabler. För det första framstår attitydskillnaderna mellan högre och lägre tjänstemän nu som små på samtliga studerade index. För det andra kan man bara urskilja tydliga skiljelinjer mellan arbetare, tjänstemän och företagare på indexet för inkomstrelaterade förmåner. Företagare motsätter sig nedskärningar i minsta och arbetare i största utsträckning. Även tjänstemän uppvisar högre odds för en negativ syn på nedskärningar än företagare. För det tredje framstår nu attitydskillnaderna mellan tjänstemännen och företagarerna som tämligen små på tjänsteindexet.

6. Attitydvariationer inom socialklasserna

I det följande undersöks närmare attitydvariationer inom de olika socialklasserna med hjälp av logistiska regressionsanalyser. Är det samma faktorer som i samband med inomgruppsliga attitydskillnader eller kan man urskilja specifika drag för varje enskild klass? Vi har valt att i analyserna inkludera endast arbetare och tjänstemän, eftersom företagarerna i undersökningen endast var 157 till antalet, och gruppen är relativt heterogen då den inkluderar företagare inom såväl jordbruk som övriga sektorer.

De olika typer av förklaringsansatser som diskuterades ovan är inte varandra uteslutande, och kunde därför även förväntas ge upphov till attitydvariationer inom socialklasserna (jfr Andersen 1982). Dels kan man betona de resursbundna faktorernas betydelse, och inom klasserna göra en distinktion mellan olika inkomst- och utbildningsgrupper. Dels kan man tänka sig att det är olika normativa överbägganden, påverkade av olika sociala miljöfaktorer, som inverkar på attitydstruktureringarna; exempelvis kan klassursprunget tänkas påverka individers "klassmedvetenhet". Likaså kan man tänka sig att individens ålder genom en viss generationstillhörighet påverkar de normativa uppfattningar individen internaliserat. Även skillnader i livsstil mellan exempelvis yngre och äldre tjänstemän kan leda till attitydskillnader. Exempelvis har antagits att yngre tjänstemän delar reproduktionsvillkor med arbetarklassen i allt större utsträckning, vilket leder till att de är mera beroende av välfärdssystemet för att upprätthålla sin livsstil än äldre tjänstemän (ibid).

Även olika organiserade intressen, såsom politiska partier, fackförbund, arbetsmarknadsorganisationer etc, kan tänkas bidra till individens sekundärsocialisation. Exempelvis kunde man förvänta sig att fackföreningarnas institutionaliserade ståndpunkter skulle kunna influera individers uppfattningar om välfärdspolitikens utformning (jfr Svallfors 1989, 43). Skillnader mellan fackligt aktiva och övriga respondenter skulle i så fall troligen främst gälla inkomstrelaterade förmåner, då dessa mest direkt berör fackföreningarnas verksamhetsområde. Eventuellt kunde man förvänta sig att attitydskillnaderna

mellan fackligt aktiva och övriga skulle vara störst i den klass som traditionellt varit aktivast i fackliga sammanhang, dvs bland arbetarna.

Bosättningsortens urbaniseringsgrad kan också tänkas ge upphov till specifika attitydstruktureringar framför allt bland arbetare. Dels kan man tänka sig att arbetarklassen skulle vara politiskt mera aktiv och radikal i urbana miljöer, medan arbetare på landsbygden i högre grad skulle påverkas av en traditionell småborgerlig omgivning (jfr Andersen 1982). Å andra sidan kan man utgå ifrån att strukturella olikheter mellan centrum och periferi leder till att ekonomiskt och utbildningsmässigt resursstarka grupper koncentreras till städerna, där dessa grupper skapar arbetsförhållanden och konsumtionsmönster som i en allt större utsträckning skiljer sig från periferins. Enligt detta resonemang borde respondenterna från storstäder vara mera för nedskärningar i sociala förmåner och tjänster (jfr Svallfors 1989).

Attityderna till nedskärningar kan också antas variera med sektortillhörighet. Ofta har man gjort en distinktion mellan privat och offentligt anställda, främst utgående ifrån att offentligt anställda har ett större intresse av att bevara välfärdsstaten, och speciellt då de offentliga tjänster man är med om att producera. De sektorsvisa skillnaderna har ändå varit tämligen små på de flesta hittills undersökta attityddimensionerna (jfr Svallfors 1989; Sihvo och Uusitalo 1993). Ibland har man även särskilt mellan olika typer av arbetsuppgifter, såsom vård-, utbildnings-, tekniska, och administrativa uppgifter etc (jfr ex Andersen 1982, 198-199). I detta fall kunde man förvänta sig att anställda med olika arbetsuppgifter, såväl bland arbetare som tjänstemän, skulle värna om för dem viktiga typer av förmåner.

I det följande presenteras resultaten beträffande ovannämnda antaganden. På grund av vissa begränsningar i samband med bl a materialets storlek inkluderades inte alla förklarande variabler i samma modell. I stället har för varje enskild socialklass fyra olika modeller testats. I den modell som redovisas i tabellerna 4-6 har kön, inkomst, ålder, utbildning och klassursprung tagits med. Vidare testades betydelsen av "bosättningsortens urbaniseringsgrad", "sektortillhörighet" och "facklig aktivitet" för de olika attitydindexen. I samtliga av dessa modeller kontrollerades variablerna för de centrala bakgrundsvariablerna ålder, kön, utbildning och inkomst. I den fortsatta framställningen rapporteras resultaten från modellerna i den löpande texten i den mån de visat sig att vara av betydelse för attitydvariationerna.

Vad gäller attityderna till *inkomstrelaterade* förmåner (tabell 4) visar sig följande. Arbetarklassens attityder varierar inte alls med de variabler som inkluderats i analyserna. Däremot varierar de lägre tjänstemännens attityder betydligt beroende på kön, inkomst och utbildning. Kvinnor, låginkomsttagare och lägre utbildade personer motsätter sig nedskärningar i större utsträckning än män, höginkomsttagare och respondenter med högre utbildning. Högre tjänstemäns attityder påverkas av könstillhörighet och klassursprung. Också här är det kvinnor som i större utsträckning än män motsätter sig nedskärningar. Respondenter med arbetarbakgrund motsätter sig i större utsträckning nedskärningar än respondenter med annan bakgrund. Intressant nog är däremot

utbildnings- eller inkomstnivå inte av betydelse bland de högre tjänstemännen.

Tabell 4. Samband mellan kön, ålder, inkomst, utbildning, klassursprung och indexet för inkomstrelaterade förmåner per socialklass enligt logistiska regressionsanalyser. Oddsden uttrycker respektive grupperns benägenhet att motsätta sig nedskärningar i alla förmåner i förhållande till referensgruppen (odds = 1.0).

	Högre tj.män	Lägre tj.män	Arbetare
<i>Kön:</i>	0.18	<0.001	0.331
Män	1.0	1.0	–
Kvinnor	2.5*	3.3*	–
<i>Inkomst:</i>	0.154	0.001	0.865
<13000 mk	–	1.0	–
9001–13000 mk	–	2.6*	–
<9000 mk	–	3.3*	–
<i>Utbildning:</i>	0.154	0.003	0.093
Högre	–	1.0	–
Lägre	–	2.0*	–
<i>Klassursprung:</i>	0.030	0.142	0.242
Jordbrukarbakgr.	1.0	–	–
Tjänstemannabakgr.	1.4	–	–
Arbetarbakgr.	3.1*	–	–
<i>Ålder:</i>	0.127	0.192	0.777
39–58 år	–	–	–
19–38 år	–	–	–

* = $p < 0.05$

Beträffande attityderna till *tjänster* (tabell 5), kan vi se att könstillhörigheten också här är av betydelse. Tydligast framstår könsvariabelns betydelse bland de högre tjänstemännen ($p < 0.001$), men den är av betydelse i samtliga klasser. Liksom tidigare är det kvinnorna som starkare motsätter sig nedskärningar. De lägre tjänstemännens attityder differentieras dessutom av inkomstvariabeln. Här är det dock medelinkomsttagarna, inte höginkomsttagarna, som uppvisar de högsta oddsden för att motsätta sig nedskärningar. Arbetarklassens attityder igen är, förutom av könsvariabeln, även beroende av ålder; yngre respondenter motsätter sig oftare nedskärningar än äldre.

Gällande attityderna till *generella förmåner* (tabell 6) kan konstateras att det är få variabler som leder till attitydvariationer. Klassursprungsvariabeln förefaller att vara av en viss betydelse i samtliga socialklasser. Såsom tidigare tenderar respondenter med arbetarursprung att oftast motsätta sig nedskärningar. Bland de lägre tjänstemännen motsätter sig dessutom kvinnor och respondenter med lägre utbildning nedskärningar oftare än män och

respondenter med högre utbildning. Bland arbetare skiljer sig de yngre respondenterna från de äldre genom att oftare motsätta sig nedskärningar.

Tabell 5. Samband mellan kön, ålder, inkomst, utbildning, klassursprung och serviceindexet per socialklass enligt logistiska regressionsanalyser. Oddsen uttrycker respektive grupperns benägenhet att motsätta sig nedskärningar i alla förmåner i förhållande till referensgruppen (odds = 1.0).

	Högre tj.män	Lägre tj.män	Arbetare
Kön:	<0.001	0.016	0.044
Män	1.0	1.0	1.0
Kvinnor	3.2*	1.9*	1.7*
Inkomst:	0.252	0.017	0.614
<13000 mk	–	1.0	–
9001–1300 mk	–	2.3*	–
<9000 mk	–	1.5*	–
Utbildning:	0.065	0.256	0.353
Högre	–	–	–
Lägre	–	–	–
Klassursprung:	0.980	0.681	0.422
Jordbrukarbakgr.	–	–	–
Tjänstemannabakgr.	–	–	–
Arbetarbakgr.	–	–	–
Ålder:	0.406	0.189	0.015
39–58 år	–	–	1.0
19–38 år	–	–	2.0*

* = $p < 0.05$

Vilket stöd får då de övriga förklaringsansatser som presenterats? Är exempelvis fackligt aktiva arbetare eller arbetare bosatta i städer speciellt negativa till nedskärningar på de olika indexen, framför allt på indexet för inkomstrelaterade förmåner? Eller är typ av arbetsuppgift av betydelse för inställningen till offentliga välfärdstjänster bland tjänstemännen? Resultaten från de ovan beskrivna modellerna, visar att "facklig aktivitet", "bosättningsortens urbaniseringsgrad" och "sektor" är av liten betydelse för attitydstrukturen inom klasserna. Bara variabeln sektorstillhörighet leder till attitydvariationer i en klass, nämligen bland arbetare, på indexet för generella förmåner ($p < 0.05$); respondenter som jobbar inom industrisektorn uppger högre odds (odds=2.5) för att motsätta sig nedskärningar än respondenter inom servicesektorn (odds=1.0).

Tabell 6. Samband mellan kön, ålder, inkomst, utbildning, klassursprung och indexet för generella förmåner per socialklass enligt logistiska regressionsanalyser. Oddsén uttrycker respektive grupperns benägenhet att motsätta sig nedskärningar i alla förmåner i förhållande till referensgruppen (odds = 1.0).

	Högre tj.män	Lägre tj.män	Arbetare
<i>Kön:</i>	0.195	0.016	0.368
Män	–	1.0	–
Kvinnor	–	1.5	–
<i>Inkomst:</i>	0.253	0.400	0.779
<13000 mk	–	–	–
9001–1300 mk	–	–	–
<9000 mk	–	–	–
<i>Utbildning:</i>	0.288	0.044	0.242
Högre	–	1.0	–
Lägre	–	1.6*	–
<i>Klassursprung:</i>	0.051	0.038	0.020
Jordbrukarbakgr.	1.0	1.0	1.0
Tjänstemannabakgr.	1.7	1.5	0.5
Arbetarbakgr.	2.7	1.9*	1.7
<i>Ålder:</i>	0.299	0.189	0.007
39–58 år	–	–	1.0
19–38 år	–	–	2.4*

* = $p < 0.05$

7. Diskussion

Resultaten visar alltså att befolkningens attityder till nedskärningar varierar mellan olika typer av förmåner och tjänster; generellt är motståndet mot nedskärningar störst gällande generella förmåner, och relativt sett mindre gällande inkomstrelaterade förmåner. Intressant i sammanhanget är att även de grupper som har mest att förlora på nedskärningar i inkomstrelaterade förmåner följer mönstret. Detta kunde tyda på att attityderna till nedskärningar inte enbart bestäms av intresserelaterade utan delvis också av mera normativa faktorer. Kanske är man mera villig att skära i sådana förmåner, där det finns ett större "relativt ekonomiskt spelrum" på individnivå, även då det kan drabba en själv hårdare än andra. Dessutom handlar våra generella bidrag om förmåner riktade till grupper som vanligen uppfattas som speciellt utsatta, nämligen äldre och barn. Att tolka stödet för generella förmåner med att de flesta har ett kommande eller indirekt (ex familjemedlemmar) intresse av förmåner, skulle leda till en utvidgning av grupperna med egenintresse till den grad att antagandet knappast skulle vara meningsfullt.

Hur ser då resultaten ut ur ett klassperspektiv? Då socialklass visar sig ha en självständig effekt på synen på nedskärningar i inkomstrelaterade förmå-

ner och välfärdstjänster finns skäl att anta att "klass" är något mera än innehavet av vissa utbildnings- och/eller inkomstresurser. Detta betyder naturligtvis inte att klasskillnaderna skulle vara tydliga och konsistenta mellan alla klasser på alla index. Bara vad gäller inkomstrelaterade förmåner finns attitydskillnader mellan alla klasser, medan attityderna gällande generella förmåner inte alls varierar med socialklass. Detta är fallet trots att man kunde förvänta sig att exempelvis företagare skulle ha ett större intresse av denna typ av förmåner. Antagandet om att arbetare och tjänstemän uppvisar liknande attityder pga lika "livsstil" får inte heller entydigt stöd i undersökningen. Arbetare försvarar förmåner och tjänster i störst utsträckning, något som kunde tyda på inverkan av klassberoende normativa uppfattningar. Tolkingen stöds av att personer med arbetarklassbakgrund visar starkare motstånd mot inbesparingar gällande transfereringar än övriga.⁹ Detta visar även att det kan vara skäl att oftare beakta även andra än de "klassiska", främst intressebundna variablerna i denna typ av undersökningar.¹⁰

Attitydvariationerna inom socialklasserna är relativt komplicerade att tolka, eftersom attitydstruktureringarna varierar beroende på vilken klass som studeras och vilket index det är frågan om. I *arbetarklassen* finns inga speciellt tydliga eller konsekventa inomgruppsliga attitydvariationer överlag. Visserligen är inkomst- och utbildningsskillnaderna i arbetarklassen tämligen moderata, vilket säkerligen bidrar till de små attitydvariationerna. Resultaten talar dock också för vissa gemensamma normativa uppfattningar eller värderingar bland arbetarna, då skillnaderna i intressebundna faktorer är av så ringa betydelse. Att effekten av klassursprung samtidigt inte är tydligare inom arbetarklassen, kan tolkas som att den egna klasstillhörigheten har större betydelse än klassbakgrunden i denna klass. Att arbetarklass- i jämförelse med jordbrukarbakgrund hos tjänstemän leder till en större benägenhet att motsätta sig nedskärningar, torde inte motsäga resonemanget. Något förvånande är att indikatorer såsom facklig aktivitet, sektor och bosättningsortens urbaniseringsgrad inte påverkar attityderna. De *högre tjänstemännens* attityder är i samband med klassbakgrund, och även med könsfaktorn. De speciellt tydliga könsskillnaderna i stödet för tjänster kan bero på att kvinnliga högre tjänstemäns understöd sammanhänger med viljan att bevara sin livsstil (möjligheterna att förvärvsarbeta etc.). Detta, kombinerat med att yngre kvinnors stigande utbildningsnivå torde resultera i ett växande antal kvinnliga högre tjänstemän, kunde tänkas tala för klassens fortsatta understöd för offentliga tjänster. Attityderna på de olika indexen varierar mest mellan olika köns-, utbildnings- och inkomstgrupper bland de *lägre tjänstemännen*. Det framtida stödet för transfereringar och tjänster hänger således ihop med de eventuella strukturella förändringar som kommer att äga rum i den lägre tjänstemannaklassen. Ökar exempelvis inkomstskillnaderna, minskar de kvinnliga lägre tjänstemännen i antal etc? De senaste årens nedskärningar i såväl den offentliga, kvinnodominerade sektorn, som exempelvis inom banksektorn på den privata sidan kunde eventuellt, om trenden fortsätter, leda till att attitydförskjutningar bland de lägre tjänstemännen i stort går i motsatt riktning som de högre tjänstemännens. Lägre tjänstemän utgör följdaktligen av flera olika

orsaker undersökningens kanske intressantaste klass, inte minst eftersom de lägre tjänstemännen utgör en anseelig och attitydmässigt tämligen heterogen del av den yrkesaktiva befolkningen. Till skillnad från många tidigare undersökningar visar resultaten även på tydliga könsbaserade attitydskillnader, främst bland medelklasserna. Kanske håller nya skiljelinjer i attitydstruktureringsarna på att uppstå i tider av nedskärningar jämfört med en situation då frågan gällde om man skulle bygga ut välfärdssystemen?

Om man övergår till att se på förhållandet mellan allmänhetens attityder och den bedrivna politiken, framgår tydligt allmänhetens vilja att bevara de existerande offentliga välfärdssystemen. Inom det politiska etablissemanget däremot har uppfattningarna under de senaste åren däremot svängt, så att enigheten om att nedskärningar är nödvändiga numera förefaller att vara lika stor som enigheten om en utbyggnad av systemet före krisen. Så har även den nuvarande, breda koalitionsregeringen i Finland fortsatt skära i de flesta delarna av välfärdssystemet, och de områden som befolkningen förefaller att främst försvara kan inte sägas ha drabbats mindre än andra (se Uusitalo och Heikkilä 1995, 4-5, för en analys av genomförda nedskärningar).

Trots diskrepansen mellan befolkningens attityder och de politiska institutionernas uppfattningar och även den bedrivna politiken, har man ändå inte kunnat skönja några organiserade protester mot nedskärningspolitiken. Varför har då inga proteströrelser uppstått ens bland dem som i störst utsträckning motsätter sig nedskärningar? Från en finländsk horisont kunde man tänka sig flera förklaringar till situationen. För det första har beslutsfattarna, i synnerhet de som traditionellt drivit på en utveckling av välfärdssystemet, motiverat det nödvändiga i nedskärningarna främst med ekonomiskt tvång och inte med ideologiska skäl (jfr Stephens 1996, 57). Eventuellt har nedskärningarna därför inte heller inneburit stora principiella förändringar bort ifrån den nordiska modellen. Dessa båda faktorer kunde förklara varför man inte hittills protesterat starkare: Även om man inte vill ha nedskärningar, har man samtidigt accepterat argumentet att vissa sådana kan motiveras med tanke på utvecklingen av den offentliga ekonomin (jfr Andersen 1995).¹¹ Situationen leder då till en attitydkonflikt, som kan försvåra ett agerande (jfr även Kangas 1995, 57). Om nedskärningarna hade inneburit större förändringar i systemets principer kanske protesterna blivit mer artikulerade. Men då nedskärningarna istället drabbat de flesta i samhället, upplevs de kanske inte som speciellt orättvisa av tydligt urskiljbara, relativt homogena grupper som kunde tänkas organisera sig.¹² Även den helt nya situation, där politiska institutioner som traditionellt representerat klasser och grupper och som stött den nordiska modellen, har sett nedskärningar som oundvikliga, vilket i sig kunde försvåra en mera traditionell 'klasskamp' mot nedskärningarna. Avsaknaden av synliga politiska konflikter och bristen på inflytelserika allierade kunde även försvåra uppkomsten av nya proteströrelser. Existerande organisationers inställning har även sagts påverka hur allmänheten uppfattar nya rörelser (jfr Siisiäinen 1996,37; Eyerman och Jamison 1989). Det faktum att flertalet existerande rörelser och organisationer i Finland inte är speciellt statskritiska kunde därför påverka allmänhetens inställning till nya protest-

rörelser negativt (Matthies 1996, 23,28). Mot denna bakgrund är det kanske inte förvånande att många trots allt torde anse att det mest realistiska sättet att rädda välfärdssystemet är genom de etablerade politiska institutionerna. I de senaste riksdagsvalen i Finland 1995 gick socialdemokraterna framåt genom att profilera sig i välfärds- och solidaritetsfrågor under devisen "trygga välfärden" (trots ansträngd offentlig ekonomi). Med tanke på att politiken knappast kan anses ha förändrats väsentligt sedan dess är det svårt att uttala sig om hur befolkningen reagerar i framtiden. Men vad händer om allmänheten uppfattar att varken nya eller gamla rörelser delar deras attityder?

NOTER

- ¹ I synnerhet ifall bägge makarna arbetar och utbudet av privata servicealternativ är begränsat.
- ² Utanför analysen hamnar på detta vis vissa tjänstetyper, ex alkoholistvård, barnomsorg och även det behovsprövade socialbidraget.
- ³ Svag position kan här antas betyda mera än lägre lön, till exempel även osäkrare arbetsplats etc.
- ⁴ Alternativet inkluderade "barnbidrag och övriga familjerelaterade förmåner" vilket kan ha haft en viss inverkan på svarsfördelningen.
- ⁵ I jämförelse med landsmedeltalet, visade en bortfallsanalys att kvinnor, äldre (50-64-åringar) samt företagare och högre/lägre tjänstemän var något överrepresenterade emedan yngre (19-34-åringar), män samt jordbrukare, arbetare och studerande var något underrepresenterade.
- ⁶ Inkomstvariabeln mäter familjeinkomst per månad efter skatt. Även flera tidigare finländska attitydundersökningar har operationaliserat inkomstvariabeln som hushålls/familjens inkomst (ex Alestalo och Uusitalo 1981; Allardt et al 1992; Sihvo och Uusitalo 1993; Lindqvist et al 1994), trots att man kunde tänka sig att sättet är förknippat med vissa begränsningar. Exempelvis beaktas inte skillnader i hushållens storlek och sammansättning. I denna undersökning motverkas problemen av att bara yrkesaktiva respondenter ingår, och av att de olika klasserna inte förefaller att nämnvärt skilja sig åt beträffande familjestorlek och -sammansättning.
- ⁷ Yrkesaktiva personer fyllda 59 år har exkluderats ur analyserna emedan dessa endast är ett fåtal.
- ⁸ Utbildningsvariabelns klasser skiljer sig åt i de olika socialklasserna; i samtliga fall består den av två klasser, "lägre" respektive "högre" utbildning. Bland arbetare klassas personer utan någon yrkesutbildning som "lågutbildade" och övriga som "högutbildade". Bland lägre tjänstemän omfattar "lågutbildade" personer utan yrkesutbildning och personer som genomgått en yrkeskurs/-skola, medan personer med institut- eller högskoleutbildning klassas som "högutbildade". Gällande högre tjänstemän räknas personer som saknar yrkesutbildning, personer som har genomgått yrkeskurs/-skola och institututbildade som "lägreutbildade" och högskoleutbildade som "högutbildade".
- ⁹ På grund av förändringar i klasstrukturen kommer dock personer med arbetarbakgrund i ett längre perspektiv troligtvis att minska i antal, vilket kanske kunde försvaga välfärdsstatens understöd.
- ¹⁰ Även andra bestämningar än socialklass visar sig vara av betydelse för den yrkesaktiva befolkningens attityder till nedskärningar, nämligen kön, utbildning och inkomst. Vad gäller könsvariabeln förefaller det, trots att kvinnor kunde antas ha ett större intresse av tjänster, som om de tydliga könsskillnaderna även vad gäller transfereringar skulle tala för att könskillnader också reflekterar normativa skillnader mellan män och kvinnor (jfr ex Prokop 1981; Gilligan 1982). Även utbildningsvariabelns betydelse kan tolkas på olika sätt som inte utesluter varandra. Attitydskillnaderna kan då reflektera olika sekundärsocialisation, dels eftersom individens uppfattningar påverkas av den information hon erhåller under själva utbildningsperioden, dels då respondenter från samma socialklass, men med olika utbildning och därmed olika arbetsuppgifter kan tänkas få olika erfarenheter och uppfattningar. Attitydskillnaderna kan även reflektera olika intresserelaterade resurser; ju mindre kvalifice-

rad arbetskraft desto osäkrare position på arbetsmarknaden och desto större orsak att stödja vissa välfärdsstatliga förmåner och tjänster. Vad inkomstens betydelse beträffar, förefaller den i det aktuella sammanhanget att närmast reflektera graden av ekonomisk säkerhet och oberoende, inte direkta ekonomiska egenintressen, då höginkomsttagare föreslår nedskärningar också i förmåner de personligen kunde ha relativt sett stor nytta av (ifall höginkomsttagare uppfattar sin arbetsplats som relativt säkrare än andra, borde antagandet åtminstone gälla arbetspensionen, vilket alltså inte är fallet).

¹¹ Man kan i sammanhanget notera att även den aktuella undersökningen utgick ifrån en situation då det måste sparas någonstans i den offentliga ekonomin- frågan gällde om man i så fall kunde tänka sig att det görs i de diskuterade sociala förmånerna och serviceformerna.

¹² De grupper som ändå drabbas hårdare än andra, såsom barnfamiljer eller arbetslösa, är relativt heterogena, och det kan vara svårt för någon proteströrelse att tolka och artikulera dessa människors erfarenheter av social orättvisa.

ABSTRACT

Helena Blomberg, Christian Kroll, Sakari Suominen, Hans Helenius:

Social Class And Attitudes Towards Cuts

In The Welfare System in Finland

In various earlier studies focusing on the expansion of the welfare state social class has proven to be of great significance in explaining attitudinal cleavages among citizens. This study focuses mainly on how social class influences attitudes towards cuts in three main types of welfare programmes in Finland, namely earnings-related and universal cash benefits and also universal social services and, further, to look for possible attitude differences within the classes. In addition to class, explanatory variables both mainly related to the individual's self-interest and to socialisation were included in the analysis.

The study is based on data concerning respondents active in working life (N=1178) included in a Finnish nationwide survey. Results show that the attitudinal differences between social classes vary depending on the type of benefit. The greatest differences between social classes are to be found in the case of earnings-related benefits and the smallest in the case of universal cash benefits. Attitudes within the social classes vary the most among lower white-collar employees, whose attitudes are differentiated by many different explanatory variables.

When it comes to variables mainly related to socialisation, the social class of the father is most important in explaining variations in attitudes; respondents with blue-collar worker fathers more often resist cuts than do respondents of the same class whose fathers are farmers or white-collar employees. These differences are greatest among higher professionals. This finding suggests that analyses of welfare attitudes might gain from including other than only the traditional, mainly self-interest based explanatory variables. Comparing with the results from previous studies, gender seems to be of greater importance when explaining attitudes towards cuts in the welfare system; women more often resist cuts than men do. Hence, the study shows that attitudes towards cuts in the welfare system might be partially influenced by different factors than attitudes towards an expansion of the welfare system.

LITTERATUR

- Alestalo, M., Uusitalo, H. (1981) *Suomalaiset ja sosiaaliturva. Sosiaaliturvan kehittämistä koskevat mielipiteet vuosina 1975 ja 1980*. Suomen Gallupin julkaisusarja. Julkaisu n:o 6. Helsinki.
- Allardt, M., Sihvo, T., Uusitalo, H. (1992) *Mitä mieltä hyvinvointivalttiosta? Suomalaisten sosiaaliturvamielipiteet 1975-1991*. Sosiaali- ja terveyshallitus. Tutkimuksia 17. VAPK-Kustannus. Helsinki.
- Andersen, J. G. (1982) Den folkelige tilslutning til socialpolitikken - en krise for velfærdsstaten?, s 175-209, i Anckar, D., Damgaard, E. & Valen, H. (red.) *Partier, ideologier, vælgere*. En antologi. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi Forskningsinstitut, Nr 77. Åbo.

- Andersen, J. G. (1993) Sources of Welfare Support in Denmark: Self-Interest or Way of Life? i Hansen E.J., Ringen S., Uusitalo H. & Erikson, R. (red.) *Welfare Trends in Scandinavian Countries*. M.E.Sharpe. New York.
- Andersen, J. G. (1995) Velfærdsstatens folkelige opbakning. *Social Forskning*. Temanummer August 95, s 34-45.
- Baldwin, P. (1990) *The Politics of Social Solidarity*. Cambridge University Press.
- Blomberg, H., Kroll, C. (1995a) Valfärdsvärderingar i olika generationer - från kollektivism mot en ökad individualism? *Sociologia*, 32, (2), s 106-121.
- Blomberg, H., Kroll, C. (1995b) Intergenerational Differences in Welfare Values and Attitudes in Scandinavia: From Collectivism towards a Growing Individualism in Finland and Sweden?, s 20-40, i Karp, H. (red.) *Some Contributions to the Debate of the Welfare State*. The Welfare Research Centre. Publication series C. No 2. Eskilstuna.
- Erikson, R., Goldthorpe, J. H. (1992) Individual or Family? Results from Two Approaches to Class Assignment. *Acta Sociologica* 35, (2), s 95-105.
- Ervasti, H. (1994) Yhteiskuntaluokat ja hyvinvointipalvelut. *Sociologia*, 31, (4), s 274-287.
- Eyerman, R., Jamison, A. (1989) *Social Movements: Contemporary Debates*. Research Reports. From the Department of Sociology, Lund University.
- Giddens, A. (1981) *The Class Structure of Advanced Societies*. London.
- Gilligan, C. (1982) *In a Different Voice*. Harvard University Press. Cambridge: Massachusetts.
- Gilljam, M., Nilsson, L. (1985) Svenska folket åsikter om den offentliga sektorn - två förklaringsansatser. *Statsvetenskaplig tidskrift*, 88, (2), s 123-139.
- Goldthorpe, J. H. (1987) *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*. Clarendon Press. Oxford.
- Hoel, M., Knutsen, O. (1989) Social Class, Gender, and Sector Employment as Political Cleavages in Scandinavia. *Acta Sociologica*, 32 (2), s 181-201.
- Inglehart, R. (1977) *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles among Western Publics*. New Jersey.
- Inglehart, R. (1990) *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton University Press. Princeton.
- Jonsson, J. O. (1988) *Utbildning, social reproduktion och social skiktning*. Institutet för social forskning 6. Akademityck Ab. Edsbruk.
- Kangas, O. (1992) Oma etu, yhteishyvä ja hyvinvointi. Pohjoismainen eläketurva ja rationaalinen toiminta. *Janus*, s 38-46.
- Kangas, O. (1995) Interest intermediation and popular will, s 52-59, i Svallfors, S. (red.) *In the Eye of the Beholder*. Scandbook. Umeå.
- Lindqvist, M., Rastas, M., Sihvo, T. (1994) *Väestö, asiakkaat ja sosiaalihuolto. Väestön ja asiakkaiden mielipiteitä*. STAKES. Raportteja 167. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Marklund, S. (1982) *Klass, stat och socialpolitik*. Arkiv. Lund.
- Matthies, A-L. (1996) Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät organisaatiot, s 11-32, i Matthies, A-L., Kotakari, U. & Nylund, M. (red.) *Välittävät verkostot*. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Prokop, U. (1981) *Kvinnors livsengagemang*. Raben och Sjögren. Stockholm.
- Pöntinen, S., Uusitalo, H. (1986) *The Legitimacy of the Welfare State. Social Security Opinions in Finland 1975-1985*. Finnish Gallup. Report n:o 15. Helsinki.
- Pöntinen, S., Uusitalo, H. (1988) Stability and Change in the Public Support for the Welfare State; Finland 1975-1985. *Intl Journal of Sociology and Social Policy*, 8, s 1-24.
- SAS Institute Inc. (1990) *SAS/STAT User's Guide*, Version 6, Fourth Edition, Volume 1 and 2, SAS Institute Inc, Cary, NC, USA.
- Sihvo, T. (1990) *Suomalainen sosiaalihuolto: Mielikuvat ja todellisuus*. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 1/90. VAPK. Helsinki.
- Sihvo T., Uusitalo, H. (1993) *Mielipiteiden uudet ulottuvuudet. Suomalaisen hyvinvointivaltiota, sosiaaliturvaa, sekä sosiaali- ja terveystalvueluja koskevat asenteet vuonna 1992*. STAKES. Tutkimuksia 33. Gummerus. Jyväskylä.

- Sihvo, T. (1994) Väestön tuki hyvinvointivaltiolle vahvistumassa. *Dialogi*, 8, s 4-5.
- Sihvo, T., Uusitalo, H. (1995) Economic Crises and Support for the Welfare State in Finland 1975-1993. *Acta Sociologica*, 38, (3), s 251-262.
- Siisiäinen, M. (1996) Yhteiskunnalliset liikkeet, yhdistykset ja hyvinvointivaltio, s 33-48, i Matthies, A-L., Kotakari, U. & Nylund, M. (red.) *Välittävät verkostot*. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Sosioekonomisen aseman luokitus* (1989). Tilastokeskus. Käsikirjoja 17. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Stephens, J.D. (1996) The Scandinavian Welfare States: Achievements, Crisis, and Prospects. I Esping-Andersen, G. (red.) *Welfare States in Transition*. SAGE. London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Suhonen P. (1988) *Suomalaisten arvot ja politiikka*. WSOY. Juva.
- Svallfors, S. (1989) *Vem älskar välfärdsstaten?* Arkiv. Studentlitteratur. Lund.
- Svallfors, S. (1993) *Labourism Versus Social Democracy?: Attitudes to Inequality in Australia and Sweden*. Social Policy Research Centre. Reports and Proceedings. No. 107. June 1993.
- Taylor-Gooby, P. (1985) *Public Opinion, Ideology and State Welfare*. Routledge & Kegan Paul. Norfolk.
- Taylor-Gooby, P. (1991) Welfare State Regimes and Welfare Citizenship. *Journal of European Social Policy*, 1, s 93-105.=20
- Uusitalo, H., Heikkilä, M. (1995) Sateenkaarihallituksen sosiaalipolitiikka hallitusohjelman valossa. *Dialogi*, 6, s 4-5.
- Wildavsky, A. (1987) Choosing Preferences by Constructing Institutions: A Cultural Theory of Preference formation. *Am. Pol. Sc. Rew*, 81, s 3-21.
- Wilensky, H. (1975) *The Welfare State and Equality*. University of California Press. Berkeley.
- Wright, E. O. (1989) The Comparative Project on Class Structure and Class Consciousness: An Overview. *Acta Sociologica*, 32, (1), s 3-22.
- Åberg, R. (1979) Social Mobility and Class Structuration. *Acta Sociologica*, 22, (3), s 247-271.